

Zo ging dat ...

... in Borgloon in 1795: de aanstelling van de stedelijke varkenshoeder

Nog in de jaren '50 en '60 hielden veel huishoudens in de dorpen in onze provincie een varken in een hok dat achteraan de koterij stond die onze huizen sierde. In het voorjaar werd een big gekocht dat tot in de herfst het afval van het huishouden en soms wat extra's te eten kreeg. Tegen de winter was het dier op zijn gewicht en kon het – thuis – geslacht worden. Daarvoor werd in de regel de dorpsslachter opgeroepen.

Ooit was het ook in onze stadjes gebruikelijk een varken te houden. Dat zette het huishoudelijk afval om in spek en ham. Anders dan in de dorpen beschikten stedelingen vaak niet over voldoende ruimte om hun varken overdag buiten te laten lopen. Daarom werd beroep gedaan op een varkenshoeder, die 's morgens de varkens ophaalde om vervolgens met de kudde langs de wegen te trekken waar zij het onkruid konden eten, of over de akkers waarvan de oogst weggehaald was, zodat zij hun maag konden vullen met de veldvruchten die onbedoeld achtergebleven waren. 's Avonds bracht de hoeder de varkens weer de stad in, waar de eigenaars de dieren stonden op te wachten om ze voor de nacht weer in hun hok op te sluiten.

Het verslagregister van de beraadslagingen van de stadsmagistraat van Borgloon voor de jaren 1794-1798 bevat een tekst over de aanstelling van een nieuwe varkenshoeder in maart 1795. Hieronder wordt hij uitgegeven en geanalyseerd.

De tekst verklaart niet hoe het komt dat de functie van varkenshoeder vacant was. Wel leert hij ons dat de stadsmagistraat op 26 maart 1795 een akkoord met Machiel Debaerée bezegelde door hem tot stedelijke varkenshoeder aan te stellen. Daarbij werden hem richtlijnen meegegeven over de manier waarop hij zijn werk moest verrichten.

Van in de lente tot aan de oogstperiode moest hij dagelijks om 8 uur de varkens opgehaald hebben en met de dieren de stad uit trekken. Om 5 uur moest hij met alle varkens weer in de stad

zijn. In de zomer – *staende den oost* – waren zijn werkdagen beduidend langer. Dan moest hij al om 5 uur 's morgens met de varkens de stad uit, om ze pas om 7 uur 's avonds weer binnen te brengen (art. 4).

Alle burgers van Borgloon hadden het recht hun dieren met de hoeder mee te geven. Zelf mocht hij ook varkens houden, en die moest hij samen met de stadskudde hoeden. Het was hem niet *gepermitteert* zijn eigen dieren op een voedzamer plek onder te brengen dan die van de andere mensen van Borgloon of *sijne verckens voor uijt de andere te laeten loopen* (art. 1).

Hij mocht de kudde over het hele grondgebied van de gemeente hoeden, *sonder nochtans iemandt met de selve te meugen beschaedigen*. Hij mocht de dieren dus geen schade laten aanrichten aan constructies of aan gewassen. Mocht dat toch gebeuren, dan was hij daarvoor aansprakelijk en moest hij *alsulcke geledene schaede vergoeden*. In de praktijk betekende dat dat hij de varkens langs de wegen moest hoeden of eventueel op braakliggende terreinen, maar dat hij ze uit de tuinen of velden moest houden waar vruchten in stonden (art. 5). Vanaf het moment dat er geoogst werd, veranderde dat. Dan moest hij de dieren op de velden laten lopen waarvan de oogst binnengehaald was, *op de stoppelen off andersints alwaer geene vruchten meer en sullen sijn*. Zij konden dan hun buik vullen met de granen of knollen die de oogsters over het hoofd gezien hadden en die na de oogst waren blijven liggen. Als de oogst van een veld weggehaald was, dan werd de afsluiting van dat veld, de valgaar, open gezet. Zo wist de varkenshoeder dat hij de dieren daar mocht laten lopen. In die periode – na de oogst, wanneer de valgarens open stonden – mocht hij de varkens niet meer *op straeten nog in steegen* hoeden, zodat zij de wegen niet overmatig zouden beschadigen met hun gewroet (art. 2 en 3).

Voor alle duidelijkheid vermeldde de stadsmagistraat in zijn aanstellingsakte ook dat de varkenshoeder de dieren die aan zijn zorgen werden toevertrouwd niet mocht *mishandelen, slaen, stooten off quetsen*. Ook moest hij er op letten dat er geen dier achterbleef zodat hij 's avonds *exactelijck* even veel dieren de stad kon inbrengen als hij er 's morgens meegenomen had. Mocht er door zijn schuld of achteloosheid toch een dier verloren gaan, dan was hij daarvoor *responsabel* en moest hij de eigenaar ervan vergoeden (art. 5).

Over de vergoeding waar de varkenshoeder recht op had is de tekst niet duidelijk. Wellicht bestond er daarover geen onduidelijkheid en volstond het daarom te melden dat hij de gewone daartoe vastgestelde vergoeding, *die ordinaire gestelde gagie*, zou krijgen. De aanstellingsakte bevat wel een bepaling over het uitbetalen van die vergoeding. Hij zou haar immers niet dadelijk ontvangen, maar pas na een tijd, als de magistraat hem dat zou melden. Ondertussen zou het geld dat hij verdiend had in de stadskas gehouden worden, om te dienen als een soort garantiefonds voor het geval de varkenshoeder tekort zou schieten bij het uitvoeren van zijn taken (art. 6).

De stadsmagistraat sloot haar aanstellingsakte voor Machiel de varkenshoeder af met de bepaling dat zij zich het recht voorbehiel om hem, *bij geval hij aen dese conditiens quaem te mankeren, instantelijck* aan de kant te zetten en een ander in zijn plaats aan te stellen (art. 7).

De aanstellingsakte werd ondertekend door stadssecretaris Proesmans en door Machiel Debaerée. Deze laatste tekende met een kruisje, waardoor we ook weten dat kunnen schrijven aan het einde van de achttiende eeuw geen noodzakelijke voorwaarde was om in Borgloon tot varkenshoeder aangesteld te worden.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, Archief van het stadsbestuur van Borgloon, nr. 77.

Condiens welcke den tegenwordigen verckenshoeder stip-telijck sal moeten naercomen, op pene van seffens van sijn officie te vervallen.

Eerst

Dat het aen den verckenshoeder niet sal gepermitteert sijn sijne verckens voor uijt de andere te laeten loopen en dat hij de selve benefens alle andere verckens onser borgers sal moeten hoeden.

Twee

Dat hij staende den tijdt van den oost en self naer den oost de verckens niet sal meugen hoiden op straeten nog in steegen, maar sal de selve moeten hoeden en leijden in het veldt op de stoppelen off andersints alwaer geene vruchten meer en sullen sijn, sonder noghtans iemandt bij de selve te meugen beschaedigen.

Drij

Dat soo haest het veldt sal open sijn, hij met geene verckens in straeten off steegen sal moeten hoeden.

Vier

Dat hij alle daegen van nu aff te beginnen, 's morgens met de verckens sal moeten uyttrecken ten acht uren tot oost, en inkomen ten vijff uren en staende den oost sal hij alle daegen moeten uijtgaen ten vijff uren 's morgens en inkomen ten seven uren 's avonts.

Vijff

Dat hij generalijck sal moeten en meugen hoeden met de verckens doorgaens onse geheele jurisdictie, sonder noghtans iemandt met de selve te meugen beschaedigen. Is het saeken hij door sijne negligentie iemandt quaem te beschaedigen, soo sal hij gehouden sijn alsulcke geledene schaede te vergoeden, en sal daervoor responsabel blijven, alsoock dat hij de verckens niet sal meugen mishandelen, slaen, stooten off quetsen off geene achterlaeten, maer alle exactelijck sal moeten in de stadt brengen, waervoor hij vansgelijken responsabel sal sijn en blijven.

Ses

Dat hij daervoor sal profiteeren die ordinaire gestelde gagie, en welcke hij van tijdt tot tijdt bij onse ordonnantie sal konnen haelen, mits dat sulx sal blijven tot guarand in cas hij dese conditiens niet naerkomt.

Seven

En bij geval hij aen dese conditiens quaem te mankeren, soo sal hij instantelijck en ipso facto vervallen van die verckens te hoeden, en sal dan den magistraet gerechtight wesen instantelijck eenen anderen in sijn plaetse te stellen, welcken sal profiteeren de gagie naer proportie.

En is desen ses en twintighsten meert 1795 het verckens hoeden vergunt door den magistraet aen Machiel Debaerée.

Ter ordonnantie

G.W. Proesmans

Secretarius subscriptus

Handt + merck van Machiel Debae

Rombout Nijssen

